

О. О. Шапурова,

к. е. н., кафедра фінансів, менеджменту та банківської справи, економіко-гуманітарний факультет, ДВНЗ "Запорізький національний університет" в м. Мелітополі, директор ДВНЗ "Мелітопольський промислово-економічний коледж"

НЕФОРМАЛЬНІ ІНТЕГРАЦІЙНІ ОБ'ЄДНАННЯ В СУЧАСНОМУ ЕКОНОМІЧНОМУ ПРОСТОРИ УКРАЇНИ

У статті розкрито поняття фінансово-промислової групи з точки зору неформального інтеграційного об'єднання.

The main purpose of this article is to research concept financially-industrial group from point of informal integration association.

ВСТУП

В умовах глобалізації перед Україною нагально стало питання структурної перебудови підприємств промисловості з метою збільшення їх конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринках. Цьому значною мірою має сприяти розвиток інтегрованих структур різного типу, який активізувався у посткризовий період. Роль цих структур у реалізації зазначених вище цілей потребує подальшого наукового аналізу і теоретико-методологічного обґрунтування.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Метою статті є дослідження неформальних інтеграційних об'єднань у сучасному економічному просторі України.

Для обґрунтування мети статті було вирішено наступний ряд завдань:

- проаналізовано основні форми інтеграційних об'єднань;
- розкрито поняття фінансово-промислової групи з точки зору неформального інтеграційного об'єднання;
- дано оцінку основним механізмам консолідації капіталу;
- сформовані переваги та недоліки неформального інтеграційного об'єднання — фінансово-промислової групи

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Великі інтегровані структури формують вектор розвитку економіки і є основою підтримання стабільності виробництва в розвинених країнах. Інтеграційні процеси стають все більш значущими і у вітчизняній економіці.

Важливими причинами становлення подібних структур у реальному секторі економіки України є створення сприятливих умов здійснення економічної діяльності, можливість посилення конкурентних позицій і контролю над ринковою ситуацією.

В.М. Горбатов зазначає, що у світовій практиці господарювання поширення отримали 10 основних організаційних форм інтегрованих структур бізнесу: трести, концерни, конгломерати, фінансово-промислові групи, картелі, синдикати, пули, консорціуми, стратегічні альянси та асоціації [7, с. 7].

А.І. Федулова констатує, що у світі найбільш поширеними є такі форми корпоративних структур: картелі, синдикати, трести, консорціуми, концерни, союзи, господарські асоціації та інші [9, с. 162].

Р.В. Данилейчук до інтегрованих підприємницьких структур відносить:

— інтегровані корпоративні структури (корпорації, концерни, холдинги, фінансово-промислові групи); транснаціональні корпорації та стратегічні альянси;

— кластери як форма галузевої й територіальної інтеграції підприємницьких структур, включаючи малий бізнес;

— інтегровані структури інноваційного підприємництва, що реалізують інтеграцію науки й виробництва [3, с. 221—222].

Водночас у вітчизняному законодавстві є визначення таких організаційних форм корпоративних структур: асоціація, корпорація, консорціум, концерн, промислово-фінансова група, холдинг [2].

Фінансово-промислова група (ФПГ) є формою інтеграції різних видів капіталу, перш за все, капіталів промислових і торговельних компаній, а також капіталу фінансових інститутів, зокрема банків, страхових компаній тощо.

Об'єднання банківського і промислового капіталу не має усталеної форми, тому що ці об'єднання знаходяться в динаміці і мають безліч варіантів розвитку. Склад, структура, форма існування і управління фінансово-промисловою групою визначається індивідуально, що зумовлено об'єктивними та суб'єктивними складовими і чинниками формування та розвитку таких видів об'єднань.

Фінансово-промислові групи можуть бути побудовані за галузевим та міжгалузевим принципом.

Галузевий підхід виправданий за умови взаємопов'язаності та однорідності технологічних процесів підприємств, що об'єднуються, близькості профілю їхнього виробництва, що дає змогу швидко сконцентрувати кошти та потужності на найвигіднішій промисловій продукції, яка користується попитом на внутрішньому та світових ринках, і в результаті посилити ринкові позиції.

Однак, більшими перевагами характеризуються фінансово-промислові групи, побудовані за міжгалузевим принципом. Формування міжгалузевих фінансово-промислових груп, які об'єднують добувні, переробні підприємства та підприємства інфраструктури, а також фінансові інститути і проводять скоординовану політику на міжгалузевому рівні, сприятимуть здешевленню кінцевої продукції, розширенню ринків збуту, стабілізації виробничих процесів.

Частка міжгалузевих об'єднань в Україні становить 20 %, а внутрігалузевих — 80 %, а у високорозвинутих країнах таке співвідношення: 70 % — міжгалузевих та 30 % — внутрігалузевих, які являють собою замкнений

науково-технологічний ланцюг із проведення фундаментальних і прикладних наукових досліджень, проектування, розроблення й виробництва певної продукції (наприклад, металургійна та хімічна галузі) [4].

На даний момент практично всі підприємства-лідери промислового виробництва всіх галузей промисловості України належать великим українським та міжнародним фінансово-промисловим групам.

Підприємства, що входять до складу фінансово-промислової групи, пов'язані між собою численними зв'язками з приводу фінансової, виробничої, збутової та іншої діяльності. Існує багато інструментів інтеграції підприємств у ПФГ. До основних механізмів консолідації капіталу можна віднести такі:

— холдингова форма управління акціонерним капіталом групи.

Холдинговий механізм групової організації є домінуючим у створенні і функціонуванні багатьох зарубіжних ПФГ як на національному, так і транснаціональному рівні. Досить часто холдинг виступає як компанія, котра володіє контрольним пакетом акцій учасників групи і визначає завдяки цьому стратегію групи.

Система участі в капіталі гарантує головному підприємству можливість здійснення контролю над дочірнім підприємством. Однак цей контроль, здебільшого має стратегічний характер. Механізм узгодження інтересів учасників групи визначають такі юридичні документи, як: угода з фінансових питань, яка регулює інвестиційну і дивідендну політику підприємств на наступний фінансовий рік; договір про єдине управління, котрий чітко визначає, які функції делегуються керівництву головного підприємства, тобто централізуються, а які виконуються децентралізовано, тобто кожними учасниками самостійно;

— довірче управління головним підприємством акціями учасників групи.

Як правило, таку функцію виконують трастові відділи банків. Розпорядження акціями дозволяє банкам посилити контроль над виробничими компаніями і розповсюдити його за межі їх частки участі в капіталі.

Основним джерелом поповнення траст-активів комерційних банків і здійснення фінансового контролю над нефінансовими установами є пенсійні фонди, інвестиційні та страхові компанії;

— взаємне володіння акціями учасників фінансово-промислової групи.

Взаємне переплетіння акціонерних частей є основою єдності групи. Суть його полягає у тому, що банки володіють акціями промислових компаній, а також інших банків, комерційних структур, а промислові об'єднання, у свою чергу, купують акції банків. У результаті власники великих виробничих корпорацій стають співвласниками банків, комерційних структур.

Як спосіб підтримання і регулювання діяльності промислово-фінансових груп наведена форма отримала найбільше розповсюдження в Японії. Середня частка перехресного володіння акціями всередині груп Міцубісі, Міцуді, Суміто склала 28,93%; груп Фуйе, Дайіті Канга і Санва — 16,36%, у середньому частка шести головних ФПГ — 22,65%;

— довгострокові фінансові зв'язки.

Довгострокові фінансові зв'язки через кредитні відносини є менш жорсткою формою зв'язку в групі в порівнянні з відносинами корпоративної власності.

Фінансові зв'язки промислових підприємств і банків проявляються у тому, що останні:

1) беруть на себе певні функції-концернів, які мають касовий і обліково-фінансовий характер, а саме: ведуть розрахунки з клієнтами концернів з укладених ними угод, виплачують дивіденди за їх акціями і проценти за облігаціями, здійснюють податкові чи інші платежі державі;

2) організують фінансування із третіх джерел: шляхом створення консорціумів комерційних банків; розміщення цінних паперів групами інвестиційних банків;

3) виступають фінансовими і діловими консультантами корпорації, тобто надають комерційну інформацію; здійснюють операції зі злиття і поглинання підприємств, реорганізації і фінансового оздоровлення об'єднань та ін.;

— спільне відкриття акціонерної компанії (головного підприємства; торгового дому та ін.).

Характерною особливістю такого механізму інтеграції є те, що учасники створюють під своєю егідою спільні компанії і розробляють спільні інвестиційні проекти для проникнення у нові сфери, забезпечуючи таким чином зростання підприємницької активності підконтрольних структур.

Успішному розвитку і резистентності горизонтально інтегровані структури типу фінансово-промислової групи України завдячують тому, що консолідують (шляхом перехресного володіння активами, однак не шляхом підпорядкування одних структур іншим) і водночас диверсифікують багатогалузевий промисловий, банківський, фінансовий, торговельний капітал, завдяки чому мають певний політичний вплив, можуть лобювати свої інтереси у вищих органах влади. Все це створює необхідні і достатні умови для поступального і системного розвитку бізнесу. Однак значна частина фінансово-промислових груп України належить офшорним (оншорним) компаніям, які не сплачують прибуткових податків в Україні та мають можливість в будь-який момент репатріювати прибутки [8].

Фінансово — промислові групи які діють в сучасному економічному просторі України: Group DF, System Capital Management, Смарт-груп, Аваль, Група АВК, Група "Брінкфорд", Група "Інтерпайп", Група "Конті", Група "Концерн "Укрпромінвест", Група "Концерн "Енерго", Група "Норд", Група "Орлан", Група "Правекс", Група "Рейнфорд", Група "ТАС", Група "УкрАВТО", Група "Приват" та ін.

Найбільші групи з вище перелічених — System Capital Management та Група "Інтерпайп".

Характеристика цих груп наведена в табл. 1.

Використання фінансово-промислової групи як форми співробітництва фінансових і промислових установ дає змогу:

— відновити розірвані технологічні зв'язки в промисловості;

— створити додаткові фінансові джерела для розвитку виробництва;

— збільшити стійкість як промислових підприємств; — підвищити конкурентоспроможність продукції, що випускається;

— проводити інноваційну діяльність, новітні наукові розроблення, впровадження яких підвищать якість вихідного продукту;

— усім членам групи, включаючи банки, одержувати додатковий прибуток від реалізації продукції;

— використовувати механізм внутрішніх цін і тим самим уникати багаторазового оподаткування;

— мати консолідований баланс, що при такому об'єднанні може досягти значних розмірів, що в багато разів перевищує як одержання іноземних інвестицій, так і великих кредитів;

— зменшити технологічні й інформаційні витрати;

— використовувати інтегральний імідж.

Відсутність державної підтримки діяльності фінансово-промислових груп, зокрема державних гарантій для залучення іноземного капіталу, надання інвестиційних кредитів або іншої фінансової підтримки для реалізації інвестиційних проектів, поставила під сумнів економічну доцільність їх створення. Не дивно, що за весь час існування Закону України "Про промислово-фінансові групи в Україні" офіційно була зареєстрована лише одна фінансово-промислова група "Титан", яка проіснувала три роки. Отже, перша спроба офіційної інституціалізації інтегрованих бізнес-структур виявилася невдалою через недостатні економічні стимули, що були створені державою [5].

Таблиця 1. Складові найбільших фінансово-промислових груп України [10]

Фінансово – промислова група	Галузь, сфера діяльності	Підприємства, які включає фінансово – промислова група
System Capital Management	металургія, машинобудування, енергетика, телекомунікації, вугільна промисловість, харчова промисловість, банківська та страхова справи, засоби масової інформації	SCM Limited, Alkar Teleport Holdings, USH Ukrainian Steel Holdings Limited, UR United Retail Limited, Ultima Trading Group Inc, DNP Oil Limited, Входить в групу 50% -Starmill Limited, DTEK Holdings Limited, SCM Holdings Limited, Omni International Ventures Limited, Planebridge Limited, Triore Limited, Входить в групу 71,25% - Metinvest B.V., Fluxcom Limited, Sparotin Limited, UMBH Ukrainian Machine Building Holding Limited, MetalUkr Holding Limited, Quarex Limited, Adeona Holdings Limited, Medco Services Limited, SCM Finance Limited, UMG United Mineral Group Limited, Starray Limited, E.S.P.V. Limited, Telnet Holding Limited, частково входить до групи - Majorone Trading Limited, Parallel Nafta Limited, частково входить до групи Celebrom Investments Limited, Metinvest International S.A., Jassen Enterprises Corp.
Інтерпайп	трубна галузь, електроенергетика, кольорова металургія, машинобудування, авіатранспорт, засоби масової інформації	Міжнародний медіа центр, ЗАТ; Укрсоц-нерухомість, ТОВ ІФ; Укрсоц-Капітал, ТОВ КУА - АПФ; Кувера, ТОВ (Дніпропетровськ); Укрсоцбуд, ТОВ; Луганський енергетичний альянс, ЗАТ; KLV Wheelco S.A.; Steelex S.A.; Sepco S.A.; Allied Steel S.A.; Економіка, ТОВ Видавництво; Garlestone Company Limited; АБІКО, ТОВ; Трубінвест, ЗАТ; Epstein Corporate Resources S.A.; Метаброк, ЗАТ; Styltex Trading Limited; Shasta Enterprises Ltd; Іннотех, ПП; Роял Капітал, ПП; Interpipe Limited; Ramelton Holdings Limited; Salex Investments Limited; Профікс, ТОВ Компанія; Засвага, ТОВ Торговий дом; Укрсоцфінанс, ТОВ; Альтера-Ріэлті, ТОВ; Talam Enterprises Ltd, Brekstad Holdings Limited; Dandy Holdings Corporation; Podhal Investment Limited; Mindori Enterprises Limited; Транспортно-інвестиційні технології, ТОВ; Aberdeen Affiliates LLC; Центральна енергетична компанія, ЗАТ; Русское радио – Украина, ТОВ ТРК; Інвест-Холдинг, ЗАТ; АероСвіт-Термінал; ЗАТ, ГенАвіа-Інвест; ТОВ, Сонекс Індастріз, ПП; ТОВ»Міжнародна комерційна телерадіокомпанія (ICTV)»; Байп Ко ЛТД, ТОВ; Mamton Holdings Limited, Новий телеканал, ЗАТ; Холдингова компанія «Оберон-вугілля»; Труболіт, ЗАТ; Інтерпайп Новомосковський трубний завод, ВАТ; Нікопольський южнотрубний завод, ВАТ; Інтерпайп Нікопольський завод безшовних труб Ніко Тьюб ЗАТ; Нікопольський завод технологічного оснащення, ЗАТ; Промислово – фінансовий консорціум «Придніпрів'я»; Дніпро-Транс, ТОВ; Дніпропетровський втормет, ВАТ; Ферротрейд Інтернешнл, ЗАТ; Укragромашінвест, ВАТ ЛК; Onmont Consulting LTD; Інтерпайп, ТОВ; Факти та коментарі, ТОВ редакція газети; Аура, ЗАТ СК; Tanferd Investments Limited, Allied Steel Holding B.V.; Дайм, ТОВ; EastOne LLC; ТОВ»Творческое объединение «11 канал» (Дніпропетровська обл.); Логоімпекс, ТОВ; ТОВ «Телерадіокомпанія М1; Кредит-Дніпр, ЗАТ КБ; Інтерпайп Нижньодніпровський трубопрокатний завод, ВАТ; Нікопольський завод феросплавів; ВАТ, Кредит-Дніпр-Інвест, ІК; Придніпрів'є, ТОВ; Нікопольська трубна компанія, ЗАТ; Miralton Investment Limited; Ремонтний завод, ЗАТ; Міжнародний медіа центр – СТБ, ЗАТ; Інтерпайп, Корпорація НППГ; Blumberg Industries LLC

А сьогодні українська влада взагалі відмовилася від самої ідеї існування фінансово-промислових груп, оскільки остання начебто не виправдала себе (Закон України "Про визнання таким, що втратив чинність, Закону України "Про промислово-фінансові групи в Україні") [6].

Тому на даний час фінансово-промислові групи діють як неформальні інтегральні об'єднання. Дана ситуація може привести до невиправлених наслідків, а саме:

- гальмування структурних перетворень в економіці;
- зростання тінізації надходжень фінансово-промислових груп;
- інформаційна невизначеність інвесторів щодо фінансування відповідних підприємств або групи в цілому;
- відсутність механізмів регулювання неформальних інтеграційних об'єднань;
- розвиток холдингової форми управління акціонерним капіталом (поштовхом до цього було прийняття закону України "Про холдингові компанії в Україні" у 2006 році);
- монополізація ринку тіншовими групами диверсифікованого капіталу.

ВИСНОВКИ

Відсутність узгодженості інтересів фактично існуючих фінансово-промислових груп та національних інтересів, неофіційний статус інтеграційних об'єднань призводить до їх непрозорості та неконтрольованості, що значно вплине на стан розвитку економіки в цілому.

Для запобігання неформальності, ілєгалності, неконтрольованості необхідно вирішити ряд задач:

- сформувати сучасні механізми функціонування фінансово-промислових груп, які повинні бути викладені у відповідних нормативно-правових актах;
- створити прозорий та легальний процес реєстрації груп.
- механізми функціонування груп та стратегічні цілі державної політики повинні бути взаємопов'язані та направлені на розвиток пріоритетних галузей.

Література:

1. Бесараб Є. О. Фінансове забезпечення діяльності фінансово-промислових груп в економічній системі держави: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08 "Фінанси, грошовий обіг і кредит" / Є. О. Бесараб. — К., 2003. — 20 с.
2. Господарський кодекс України. — К.: Велес, 2006. — 160 с.
3. Данилейчук Р. Б. Основні напрями вдосконалення державного регулювання процесів інтеграції у галузі підприємництва / Р. Б. Данилейчук // Державне регулювання економіки. — 2010. — № 1. — С. 220—224.
4. Економіка та організація діяльності об'єднань підприємств: навч. посібник/ За заг. ред. Л.М. Чепурди. — К.: ВД "Професіонал", 2005. — 464 с.
5. Закон України "Про промислово-фінансові групи в Україні" від 21.11.1995 N437/95-ВР [Електронний ресурс]. — Доступний з: <http://www.zakon.rada.gov.ua/>
6. Закон України "Про визнання таким, що втратив чинність, Закону України "Про промислово-фінансові групи в Україні" від 9.09.2010 N 2522-VI [Електронний ресурс]. — Доступний з: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2522-17>
7. Корпорації та їх інтегровані структури: проблеми науки і практики: монографія / [Пономаренко В. С., Горбатов В. М., Кизим Н. А. та ін.]; за ред. В. С. Пономаренка. — 2007. — 344 с.
8. Куліш Г. Створення промислово-фінансових груп в Україні // Фінанси України. — 2001. — С. 71—74
9. Федулова Л. І. Інтеграційні процеси корпоративних структур: можливості для інноваційного розвитку економіки України/ Л. І. Федулова // Економіка і прогнозування. — 2007. — № 3. — С. 9—31.
10. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://baza.comments.ua/> — Сайт база даних підприємств, фінансово-промислових груп.

Стаття надійшла до редакції 30.09.2011 р.